

Darius Antanavičius

NAUJAS ELIJAS PIELGRZYMOWSKIO
KNYGELĖS PANEGYRICA APOSTROPHE
LEIDIMAS

Eliasz Pielgrzymowski, *Apostrofa panegiryczna*, opracował i przełożył Bartosz Awianowicz, (*Biblioteka Dawnej Literatury Popularnej i Okolicznościowej*, t. 10), Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2012, 86 p. ISBN 978-83-7543-222-0

Pastaruojų metu Lietuvoje ir Lenkijoje itin suaktyvėjo žinomo LDK XVI a. antrosios pusės–XVII a. pradžios raštijos ir politinio veikėjo, LDK raštininko Elijaus Pielgrzymowskio¹ (mirė 1605 m.) kūrybinio palikimo tyrimai ir sklaida. Pakanka paminėti, kad neseniai buvo išleista jo 1600–1601 m. Respublikos didžiosios pasiuntinybės į Maskvą reliacijos versija proza ir eilėmis². Šių eilučių autorius galutinai įrodė, kad Pielgrzymowskiui reikia priskirti 1594 m. Vilniuje, Jono Morkūno (Markovičiaus) spaustuvėje, išleistos anoniminės knygos *Dialog ślachcica litewskiego prawdziwy wojny inflantkiej Króla Jego Miłości Stefana, świętej i drogiej pamięci pana naszego, z księdzem moskiewskim od początku do końca krótko zebrany* autorystę, taip pat

¹ Šio asmens pavardė lietuvių istorijos literatūroje įvairuoja (Piligrimas, Pilgrimovijus, Pilgrimovijus, Pelgrimovskis ir pan.). Pasisakome už jo paties ranka originaliuose rankraščiuose rašytos formos vartojimą, o ne lotyniškų knygu pavadinimuose pasitaikančių jos sulotynintų variantų adaptavimą.

² Elijas Pilgrimovijus, *Didžioji Leono Sapiegos pasiuntinybė į Maskvą 1600–1601 m.*, parengė Jūratė Kiaupienė (*Historiae Lituaniae fontes minores*, t. 4), Vilnius: Žara, 2002; Eliasz Pielgrzymowski, *Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą; Poselstwo do Zygmunta Trzeciego*, wydał i opracował Roman Krzywy, red. nauk. Dariusz Chemperek, Janusz S. Gruchała (*Humanizm. Polonika*, t. 4), Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2010.

pamėgino pagrįsti, kad Pielgrzymowski buvo 1592 m. pasirodžiusios kitos anoniminės knygos *Cnotliwy Litwin ku wiadomości brackiej swej narodu litewskiego podaje, jakie prawo zdawna naród litewski ma do ziemie liflandskiej i braterstwo, konfederacyją, unią, a naród polski nic do tego nie miał* autorius³. Šiuos tyrimus darniai papildė 2012 m. pradžioje Varšuvoje pasirodžiusi ankstyviausios Pielgrzymowskio paskelbtos lotyniškos knygelės *Panegyrica apostrophe* perleidimas, kurį su keliais talkininkais parengė lenkų mokslininkas Bartoszas Awianowiczius.

1583 m. Krokuvoje, Andriejaus Piotrkowczyko (Andriejaus iš Piotrkovo) spaustuvėje, pasirodė pirmoji Pielgrzymowskio knygelė trumpu pavadinimu *Panegyrica apostrophe*, skirta istoriografijoje gerai žinomam 1581 m. Kristupo Radvilo Perkūno diversiniam žygiui į Maskvos teritoriją išliaupsinti. Pats originalas turi viso labo 20 puslapių, teksto šriftas – riebokas, tad knygos apimtis išties nedidelė. Šios panegirikos pasirodymas lotynų kalba byloja apie Radvilo Perkūno aplinkos literatų siekį operatyviai paskleisti išsilavinusiam Respublikos ir Vakarų Europos skaitytojui žinią apie LDK lauko etmono ir LDK pajėgų žygius tolimosios Maskvos žemėse, nevengiant išliaupsinti patį žygio herojų ir Biržų Radvilų šakos narius apskritai.

Aptariamą publikaciją sudaro lenkiškas įvadas (p. 5–24), trumpas šaltinio aprašas ir publikavimo principai (p. 25–26), originalo lotyniško teksto perrašas su teksto ir dalykiniais komentarais lenkų kalba (p. 27–50), vertimas į lenkų kalbą su komentarais (p. 51–80), teksto komentaruose minimų autorių ir jų kūrinių santrumpų sąrašas (p. 81–82), tikrinių vardų rodyklė (p. 83–85), prieš perrašą taip pat įdėta 1583 m. originalo antraštinio lapo faksimilė (p. [28]). Leidinys

³ Darius Antanavičius, „Cnotliwy Litwin“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3, sudarė Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, p. 111–129. Antroji studijos dalis: Darius Antanavičius, „Cnotliwy Litwin“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 4, sudarė Artūras Dubonis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012, p. 133–155.

parengtas profesionaliai, originalo lotyniškas tekstas turi išsamius, labai vertingus komentarus, lenkiškas vertimas, kiek galima spręsti, yra tikslus, taip pat pravartūs jį lydintys tikrinių vardų ir realiųjų komentarai. Ši publikacija bus labai naudinga profesionaliems LDK istorijos ir literatūros tyrėjams, o nemokantys lotyniškai galės naudotis lengviau suprantamu lenkišku vertimu.

Leidinio įvade parengėjas trumpai pristato kūrinio autorių, o daugiausia dėmesio skiria kūrinio struktūros ir formos analizei panegirikos žanro aspektu. Vis dėlto neabejotinai reikšmingiausių parengėjo atradimų reikia laikyti konkrečių Antikos ir Renesanso autorių ir jų kūrinių, kuriais rašydamas savo panegiriką pasinaudojo Pielgrzymowski, atskleidimą. Kelios parengėjo nurodytos aliuzijos į Šv. Raštą, Vergilijaus, Horacijaus ar Ovidijaus poetinę kūrybą nieko nenustebins, o štai pirštu prikišamai įrodytos vokiečių humanistų Grigaliaus Bersmano (1538–1611) ir Elijaus Korvino (Elias Corvinus, 1537–1602) kūrinių citatos *in extenso* yra neabejotinas mokslinis autorius nuopelnas. Pielgrzymowskio kūrinėlių palydintys poetiniai tekstai, pasirodo, yra ne jo paties sukurti, o tiesiog pažodžiui nurašyti iš minėtų vokiečių humanistų kūrinių (p. 30, 47–50). Pačiame proziniam tekste ištaisais sakiniais pateiktos garsiojo Erazmo Roterdamičio, Romos leidėjo Pauliaus Manuzio (1507–1574), kito garsaus italų humanisto Jeronimo Cardano (1501–1576) kūrinių citatos. Akivaizdu, kad Pielgrzymowski pernelyg laisvai (net anos epochos kontekste) savo kūrybinėje praktikoje taikė imitacijos teoriją, todėl šiomis dienomis visai pagrįstai būtų pavadintas atviru plagiatoriumi.

Keletas kritinių žodžių pasakytina dėl įvade išdėstytų Pielgrzymowskio gyvenimo faktų ir paties originalo perleidimo būdo. Nors apie *Panegyrica apostrophe* autorių knygos parengėjas parašė, kaip minėta, vos keliolika sakinių, tenka konstatuoti, kad kolegos lenkai vis dar nežino, kas seniai atrasta ne Lenkijoje, o čia, Lietuvoje. Pirmiausia turiu galvoje seniai paskelbtą Edmundo Rimšos straipsnį apie Venclovo Agripas giminę, kuriame yra visiškai naujų duomenų

apie Pielgrzymowski⁴. Jei publikacijos parengėjas, net ir gerai nemo-
kėdamas lietuviškai, būtų pavartęs šį darbą, jis nebūtų kartojęs senų
klaidingų teiginių apie Pielgrzymowskio naudojamą *Nowina* herbu
(iš tikrųjų naudojo 2 sukryžiuotų piligrimo lazdų ir žvaigždutės
herbą), priklausymą kalvinistams (iš tikrųjų buvo liuteronas), moky-
mąsi LDK protestantų mokyklose (iš tikrųjų studijavo Karaliaučiuje).
Kartojamos iš straipsnio į straipsnį keliaujančios senos literatūrologų
ir bibliografų abejonės dėl aukščiau minėtų kūrinių, taip pat dėl
1597 m. pasirodžiusios trečios anoniminės knygelės *Philopatris ad
senatum populumque Lituorum* autorystės.

Kitos mūsų abejonės susijusios su originalo perleidimo būdu. Šių
dienų senųjų istorijos ir literatūros šaltinių publikuotojas susiduria su
internetu eros teikiamomis galimybėmis ir kartu konkurencija, kuri
verčia labai gerai pagalvoti, koku pavidalu geriausia skelbti norimą
šaltinį. Nėra abejonės, kad tolydžio vis labiau plintantis dokumentų
perteikimas skaitmeniniu formatu ir jų skelbimas virtualioje erdvėje
(vadinamosiose skaitmeninėse bibliotekose) sudarys vis didesnę kon-
kurenciją tradiciniam kritiniam publikavimo metodui (originalo per-
rašui ir t. t.). Vis dėlto šios konkurencijos stiprėjimas bus nevienodas.
Labiausiai jį pajus senieji spausdinti šaltiniai ir mažiau – svetimomis
kalbomis parašyti rankraštiniai dokumentai. Tai ir suprantama: spaus-
dintas žodis lengvai perskaitomas be didelio išankstinio pasiruošimo,
o rankraščiams skaityti reikia specialių gebėjimų, todėl pastaruojų
atveju tradiciniai publikavimo metodai dar ilgai neužleis pirmenybės
skaitmeniniam formatui.

Aptariama publikacija gerai iliustruoja minėtą dilemą. *Panegyrica
apostrophe* perleidimo iniciatorius pasirinko tradicinį kritinio leidimo
su originalo perrašu metodą. Tam jis panaudojo dabar Vroclave, Oso-

⁴ Edmundas Rimša, „Venclovas Agripa ir jo giminė (1. Kilmė, pirmtakai)“, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A Serija. Visuomenės mokslai*, nr. 1 (94), Vilnius: Mokslas, 1986, p. 63–75; Edmundas Rimša, „Venclovas Agripa ir jo gi-
minė (2. Agripų giminė)“, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A Serija. Vi-
suomenės mokslai*, nr. 2 (95), Vilnius: Mokslas, 1986, p. 72–83.

linskių fundacijos bibliotekoje (*Zakład Narodowy im. Ossolińskich*), saugomą vienintelį iki šių dienų išlikusį originalo egzempliorių. Tačiau būtent šis unikatas jau senokai lengvai prieinamas virtualioje erdvėje⁵, todėl kyla abejonų, ar šiuo atveju išvis vertėjo skelbti lotynišką teksto perrašą, gal geriau buvo iš karto pateikti lengvai prieinamą ir įskaitomą originalo faksimilę, kuri objektyviai yra pati autentiškiausia? Kad tai nėra retorinis klausimas, liudija štai tokia smulkmena. Dar nemačius originalo, mums buvo ne visiškai aišku, ką reiškia lotyniško teksto perraše laužtiniuose skliaustuose įterpti arabiški skaičiai (publikavimo principuose tai nepaaiškinta). Iš pirmo žvilgsnio susidarė įspūdis, kad taip žymima originalo puslapių pradžia. O, išvydus patį originalą, paaiškėjo, kad taip parengėjas savo nuožiūra suskirstė tekstą pastraipomis (šis dalykas trumpai paminėtas tik knygos pabaigoje, rodyklėje). Bet toks savavališkas skirstymas – diskutuotinas dalykas, nes originale tekstas pastraipomis skirstomas visiškai kitaip. Taigi šiuo atveju perrašas netgi šiek tiek klaidina. Antra vertus, pagirtina, kad parengėjas nedarė iš musės dramblio ir nepublikavo ir faksimilės, ir perrašo, o ši labai negera tendencija pastaruoju metu akivaizdžiai ryškėja kai kurių lietuvių publikuotojų praktikoje, kai bet kokią menkos apimties tekstėlį norima publikuoti būtinai atskira knyga, todėl visais įmanomais būdais dirbtinai „pučiama“ knygos apimtis.

Aptariama publikacija yra vertingas indėlis į LDK XVI a. antrosios pusės raštijos tyrimus, o parengėjo atskleistas kitų Renesanso autorių plagiavimas, kurio rašydamas savo knygelę be skrupulų griebėsi Pielgrzymowski, gerokai koreguos tyrėjų nuomonę apie šį mūsų raštijos veikėją. Šis mokslinis atradimas bus svarbus kaip dar vienas netiesioginis įrodymas, aiškinantis kitų anoniminių Pielgrzymowskiui priskiriamų knygų autorystę.

⁵ <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=3573&from=FBC>